

магістр історії факультету історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(Україна, Київ) genyk-sas@ukr.net

ДУШПАСТИРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЛЕГІОНІ УСС ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті на основі аналізу опублікованих архівних документів, спогадів колишніх січових стрільців, методом порівняння та ретроспекції з'ясовано: а) причини виникнення добровольчих військових формувань українців в Австро-угорській армії під час Першої світової війни; б) розкрито роль і культурно-просвітницьку діяльність січових стрільців та духовно-психологічну, санітарно-медичну місію їх капеланів серед солдатів і офіцерів воюючих сторін, полонених та серед місцевого населення ворожих держав; в) визначена роль Легіону як кістяка майбутньої Української Галицької Армії (1918 – 1920), що згодом з'єдналася з армією Української Народної Республіки; г) названі форми діяльності капеланів на Європейському просторі 1914 – 1918 рр. г) високий освітній рівень (університетська освіта) та практична (мовна і духовна) підготовка капеланів була запорукою їх здатності бути корисними для людей (хворих, поранених, полонених, в школах, на полі бою, у храмах, госпіталях, для психологічної підготовки перед боями тощо) не лише для українських військових підрозділів, але й з гуманістичною місією та пропаганди ідеї Української державності навіть на ворожій території.

Ключові слова: Перша світова війна, Легіон Українських січових стрільців, українські священники, українські капелани та їх гуманістична виховна місія, неординарні форми діяльності українських капеланів та їх необхідність у ЗСУ.

Лім. 44.

Olga IHNATIUK,

Master of History of the Department of Historical Education of
Mykhaylo Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv) genyk-sas@ukr.net

PASTORAL ACTIVITIES IN THE LEGION OF UKRAINIAN SICH RIFLEMEN DURING THE FIRST WORLD WAR

The article is based on an analysis of unpublished archival documents, memoirs of former riflemen, and the method of comparison and retrospection, by which the following has been found: a) the causes of formation of volunteer Ukrainian military units in the Austro-Hungarian army during the First World War; b) the riflemen's role in cultural and educational activities has been revealed, as well as the spiritual, psychological, sanitary and medical mission of their chaplains amongst the soldiers and officers of the belligerents, prisoners and the local population of the hostile states; c) the role of the Legion as the backbone of the future Ukrainian Galician Army (1918 – 1920), which later joined the army of the Ukrainian People's Republic; d) the forms of chaplains' activities within the European area in 1914-1918 are defined; e) a high level of education (university education) and practical (linguistical and spiritual) preparation of chaplains was the guarantee of their usefulness to people (sick, wounded, in schools, on the battlefield, prisoners, churches, hospitals for psychological training before fighting etc.), and not only for the Ukrainian military units, but also for humanistic mission and promotion of the idea of the Ukrainian statehood even in the hostile territory.

Key words: World War I, Legion of Ukrainian Sich Riflemen, Ukrainian priests, Ukrainian chaplains and their humanistic and educational mission, specificity and necessity of Ukrainian chaplains' activities.

Ref. 44.

Ольга ИГНАТЮК,

магістр історії факультета історичного образования
Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ) genyk-sas@ukr.net

ДУШПАСТЫРСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ЛЕГИОНЕ УСС ВО ВРЕМЯ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

В статье, на основе анализа изданных документов, воспоминаний бывших сичевых стрельцов, методом сравнения и ретроспекции выяснено: а) причины возникновения добровольческих военных формирований

украинцев в составе Австро-Венгерской армии во время Первой мировой войны; б) раскрыто роль и культурно-просветительскую деятельность сичевых стрелцов и духовно-психологическую, санитарно-медицинскую миссию их капелланов среди солдат, офицеров противоборствующих стран и пленных (в т. ч. и русских), а также среди местного населения вражеских стран; в) определена роль Легиона УСС как ядра будущей Украинской Галицкой Армии (1918 – 1920), которая со временем воссоединилась с армией Украинской Народной Республики (1918 – 1920); г) названы формы деятельности капелланов на Европейском пространстве в 1914 – 1918 гг.; д) отмечено, что высокий образовательный уровень (университетское образование) и практическая (языковая и духовная) подготовка капелланов гарантировали их пригодность быть полезными людям (больным, раненым, пленным, в школах, на поле сражения, в храмах, госпиталях, для психологической подготовки перед сражениями и т.д.) не только для украинских воинских подразделений, но с гуманистической миссией и пропаганды идеи Украинской государственности даже на вражеской территории (например, в Италии).

Ключевые слова: *Первая мировая война (1914 – 1918), Легион Украинских Сичевых Стрельцов (УСС), украинские священники, украинские капелланы и их гуманистическая воспитательная миссия, нетрадиционные формы деятельности украинских капелланов, их необходимость в Вооружённых Силах Украины.*

Лит. 44.

Постановка проблеми. Актуальність нашого дослідження полягає у тому, що вивчення історичного досвід діяльності капеланів в Легіоні УСС дає зразки для сучасності, якою була б діяльність *українських капеланів*: а) у період Першої світової війни; б) в умовах поліконфесійності самих капеланів і військовослужбовців, якими вони опікувалися не лише на території України, але й у країнах Європи, **дасть відповідь на запитання:** чи потрібен інститут капеланства в Україні?

Аналіз досліджень. Від часу проголошення Україною незалежності питання про капеланство час від часу обговорювалося науковцями. Зокрема, доктор філософських наук В. Єленський (2001) у статті «Духовне служіння у Збройних силах України: дискусії і перспективи» розглядав можливість уведення інституту капеланства серед військовослужбовців ще 2011 року [21]. Цю ж ідею підтримали Л. Владиченко («Досвід впровадження військового капеланства в ЗСУ») [16], Я. Кушнірчук («Душпастирська опіка ЗС і проблема створення військового капеланства в Україні») [29], Л. Непіпенко («Військові священники (капелани) в сучасній Україні», 2015 р.) [37] та інші.

Соціологічні дослідження, проведені О. Івановим у 2012 – 2013 рр. в середовищі військовослужбовців ЗСУ серед рядового й офіцерського складу («Релігійні відносини у збройних силах України: загальна ситуація, основні проблеми та перспективи вирішення») показали таке: а) серед опитаних військовослужбовців ЗСУ 92 % заявили, що під час проходження військової служби в них не виникало міжособистісних конфліктів на релігійній основі ні з рядовими, ні з офіцерами [23, 98]; б) офіцерський склад висловив побажання знати більше про релігії (хоча б світові) та їх особливості для кращого розуміння рядового складу військовослужбовців [23, 99]. Правда, автор статті не дійшов певних висновків щодо введення чи не введення інституту капеланства в Збройних Силах України [23, 100].

Перше дослідження про правове забезпечення діяльності капеланства в Українській армії Д. Забзалока «Військові капелани корпусів і бригад УГА у визвольних змаганнях 1919 – 1920 рр.: історико-правовий аспект» [25] розкриває досвід формування інституту капеланства в ЗУНР та УНР.

Джерельна база дослідження складається із: а) опублікованої самими усусусами у Львові 1935 року збірки документів і фотографій з коротким історичним нарисом під заголовком «Українські січові стрільці, 1914 – 1920», 1935 року [42]; б) доповненого збірника документів, виданого колишніми стрільцями в діаспорі з нагоди 50-літнього ювілею Легіону УСС «За волю України», що вийшов у Нью-Йорку [5]; в) Книгою Скорботи, Пам'яті і Шани «Герої стрілецького чину. До 100-річчя Січового стрілецтва» – збірником документів про стрільців із Івано-Франківської області [4]; г) антологією стрілецької поезії «Стрілецька Голгофа», де вперше було представлено фотографії стрілецьких поетів та їх вірші й пісні [10]; г) історично-мемуарними збірниками Наукового Товариства імені Т. Шевченка (НТШ) в діаспорі під загальним заголовком «Український архів», де кожний повіт Галичини намагався зібрати відомості про визначних діячів минулого своєї маленької батьківщини, зокрема й про січових стрільців, як «Альманах Станиславівської землі» у двох томах [1], «Бучач і Бучаччина» [2], «Городенщина» [3], «Зборівщина» [6], «Історично-мемуарний збірник Чортківської округи» [7], «Коломия й Коломийщина» [8], «Стрийщина» [9], «Шляхами золотого Поділля» [12].

Перші аналітичні дослідження належать ще самим стрільцям УСС та УГА чи капеланам, що вийшли у світ в середині 30-х рр. XX ст., щодо подій, учасниками яких вони були: «Історія січових стрільців: 1917 – 1919. Воєнно-історичний нарис» [25] та інші історичні праці, що їх підготували отці-доктори Василь Лаба, Ісидор Нагаєвський, Ісидор Сохоцький-Ярославин [33; 44; 46].

З нагоди 100-річного ювілею від часу Першої світової війни історія українського національно-визвольного руху розглядалася багатьма поважними вченими, зокрема М. Косівим [27], М. Литвином і К. Науменком («Історія галицького стрілецтва», 1991 р.) [35], а детальну історію Легіону УСС описав М. Лазарович у монументальній праці «Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба» [30].

Але капеланська діяльність в Легіоні УСС, на жаль, досі глибоко не вивчалася. Діяльності капеланів в УГА було присвячене монографічне дослідження священника Української Греко-Католицької Церкви (далі – УГКЦ), а під час Першої світової війни – спочатку польового духівника австрійської армії, а з 1918 року – капелана УГА отця Івана Лебедовича «Полеві духівники Української Галицької Армії», що вийшла в діаспорі (Канада, Вінніпег) 1963 року [31, 167].

Об'єктом дослідження є діяльність капеланів в армії Австро-Угорщини в 1900 – 1918 рр., а **предметом** – душпастирська опіка капеланів у Збройних Силах Австро-Угорської держави в Легіоні УСС під час Першої світової війни.

Мета дослідження – визначити особливості діяльності капеланів у Легіоні УСС під час війни.

Завдання дослідження:

- 1) з'ясувати основну мету створення українських військових формувань (Легіону УСС) у складі армії Австро-Угорщини;
- 2) визначити історичне значення Легіону УСС – маленького військового формування (2500 стрільців) для українського народу;
- 3) виокремити форми капеланської діяльності, які можуть використати сучасні капелани Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб зрозуміти, у яких умовах працювали українські капелани в Австрійській армії, варто з'ясувати правову базу для діяльності душпастирів і передусім підкреслити, що, намагаючись піднести господарське і духовне життя Галичини, після смерті імператриці Марії-Терези її син австрійський імператор (цісар) Йосиф II з династії Габсбургів (1781) ще декретом імператора Святої Римської імперії (він офіційно носив тоді ще такий титул) встановив «Право віротерпимості» (нім. *Toleranzpatent*) [44]. Цей декрет урівнював у правах населення Галичини, яке визнавало Берестейську унію 1596 р., тобто галицьких русинів, із представниками інших конфесій. До того ж на законодавчому рівні церква була відокремлена від школи і від держави [44]. Але це не означає, що в армії не діяли священники-капелани, оскільки Австрія – країна з католицькими традиціями, що зазнала певних реформаційних змін, до того ж до складу імперії входили народи з різними християнськими обрядами: українці греко-католики – *кирило-методіївського обряду* [18, 363], серби – *православні* [17, 174–175], угорці та хорвати – *католики* [18, 176], українці Буковини і Закарпаття – *православні* [17, 222, 332] та інші.

Для всіх народів, що входили до складу Австро-Угорщини, було гарантовано забезпечення духовно-моральних потреб не лише на законодавчому рівні, але й практично. До прикладу, коли сербам загрожував геноцид від турків, частина вірних на чолі з митрополитом переселилися до Австрії і перейшли під її протекторат (1690). Згодом імператор Леопольд I видав Указ про самостійність Сербської Православної Церкви на території Австрії й утворення для сербів Карловацького архієпископства та 7 єпископств (1695) [17, 182], а в середині XIX ст. імператор Франц – Йосип I, який в молодості дружив з православним єпископом Буковинським Євгеном Гакманом, 1863 р. видав указ про побудову тут навчального закладу (університету) та духовного центру, яким стала резиденція Буковинського митрополита, побудована 1864 – 1882 рр. У Чернівецькому університеті було відкрито теологічний факультет для підготовки богословів з кола православних українців з Буковини й Закарпаття та сербів Карловацького архієпископства (Далмації й Австрії) [15, т. 6: 229].

Греко-католикам Галичини, Закарпаття, Буковини, Пряшівщини імператриця Марія-Тереза відкрила греко-католицьку духовну семінарію у Відні при церкві св. Варвари – Барбареум; дозволено відновити Мукачівську єпархію (УГКЦ) ще 1771 р. [15, т. 7: 23], відновити Галицьку митрополію

(УГКЦ) – 1807 р. [15, т. 8: 186], створити Пряшівську (1816) і Станиславівську (1885) єпархії (УГКЦ) [15, т. 8: 230], а на місці Львівського єзуїтського колегіуму було відкрито Львівський класичний університет з теологічним факультетом, де мали навчатися богослови східного і західного обрядів і також протягом майже два десятки років діяв Інститут руський (Рутенум), доки підготували кадри викладачів, що знали історію і догматику східного обряду [15, т. 8: 186–190].

Уже 1817 року почав діяти Перемишльський дяко-вчительський інститут при однойменній єпархії, яку перед тим очолював перший Галицький митрополит нового часу (1807 – 1814) – Антін Ангеллович (1756 – 1814) [15, т. 8: 196]. І хоч кількість монастирів різних обрядів на території Австро-Угорщини після Йосифінських реформ зменшилася, освітній рівень українського духовенства і чернецтва почав зростати, оскільки воно мало можливість, як підкреслюють дослідники, відкривати захоронки (дитячі садки), школи, гімназії, учительські семінарії [19, 53] та навчатися на богословських чи інших факультетах різних університетів та шкіл Європи.

Важливо зазначити й такий факт, що по всій Австрії (зокрема, у Східній Галичині) ще в 1782 р. було відмінено кріпосне право, а Патентом австрійського цісаря Йосипа II селяни дістали право віддавати дітей до шкіл, шукати заробітку, мати свого захисника в суді, платити панщину грішми; селянина не можна було вбити й покарати без суду. А сама ж панщина була скасована 1848 року разом із залишками кріпосництва. Відомий історик української діаспори Н. Полонська-Василенко наголошує: «Проте, хоч австрійські реформи мали невелике практичне значення, вони багато зробили для морального піднесення українців, дали надію на ліпше майбутнє, розбудили енергію для боротьби за майбутнє. Велику роллю у цьому відродженні відіграло молоде українське духовенство, серед яких було багато освічених осіб, що дбали за національні інтереси» [39, 326]. До сказаного додамо, що ліквідація кріпосного права в Австрійській імперії дала велике моральне піднесення всім народам Європи, що входили до її складу, про що наголошує доктор Ісидор Сохоцький (Сидір Ярославин) [41].

А 1863 року між імператором Австро-Угорщини Францом-Йосипом I та папою Римським Пієм IX було укладено міжнародний договір (конкордат) про міжконфесійне порозуміння, яке давало змогу представникам різних християнських конфесій і представникам інших релігій мати рівні права в межах Австро-Угорської імперії (хоч для українців це було передбачено ще умовами Берестейської унії 1596 року) [15, т. 8: 145; 35, 196–198].

Варто додати, що на священників різних конфесій в Австро-Угорщині були покладені й деякі державні обов'язки, що передбачені цивільним законодавством імперії, зокрема: *ведення метричних записів* і видання документів: свідоцтва про народження (свідоцтво про хрещення), свідоцтва про смерть, свідоцтва про шлюб (при вінчанні наречених у храмі); а законодавством про освіту та віросповідання – *викладання* релігійних чи інших предметів і *катехизація* в навчальних закладах Австро-Угорщини, *капеланство в армії* тощо [19, 231, 260; 31, 74–75].

Крім цього, важливу роль у національно-патріотичному вихованні молоді Східної Галичини до Першої світової війни відіграли численні політичні партії, станові («Марійські дружини», 1757), молодіжні, спортивні та пожежно-спортивні організації «Сокил» (1894), «Січ» (1903), «Пласт» (1912), частина із яких визнавала релігійні (християнські) ідеали та використовувала духовну працю священників як капеланів [13; 14; 19, 58; 20; 31; 34; 39; 41].

Із згаданого вище видно, що в Австро-Угорській імперії існувала відповідна законодавча база для діяльності священників-капеланів, діяли теологічні факультети, які давали відповідну фахову підготовку богословам для виховної і навчальної діяльності священників серед учнівської, студентської молоді та солдатів й офіцерів; існував також досвід практичної діяльності в роботі з молоддю у молодіжних громадських товариствах (Марійських дружинах, «Соколах», «Пласті») та з кадровими військовими і солдатами-рекрутами напередодні світової війни.

Але з початком Першої світової війни, у серпні 1914 р., в європейській військовій та політичній історії з'явилося таке історичне явище, як український добровольчий рух *метою якого* було в перспективі – *створення Української армії та проголошення незалежної держави Україна*. На шляху до цієї мети була створена Головна Українська Рада, а нею – Боева Управа [45, 14], яка оголосила збір добровольців до Львова й Стрия для створення Української армії. Нам відомо про те, що австро-угорське керівництво в особі Франца-Фердінада, вбитого в Сараєво (1914), готувалося до перетворення Австрії на федерацію й гарантувало українцям право на створення українських

військових частин [17, 36–45], але формування такої армії, як і факту створення держави Україна, не було в стратегічних планах ні царської Росії, ні шляхетської Польщі, ні боярської Румунії та Угорщини, ні інших країн Європи.

Ще спроба уряду Австро-Угорщини 1913 року відкрити у Львові університет для українців (з 1 вересня 1916 р.) викликала в царського уряду Росії погрози розпочати війну [26, 256; 17, 77].

Тому, коли у Львові й у Стрию в серпні–вересні 1914 р. зібралося понад 30 000 українських добровольців, це викликало дуже великий і закономірний переляк у наших сусідів, а тому було все зроблено, щоб українські військові частини взагалі не виникали. Проте добровольчий рух українців був настільки потужним, що ігнорувати його австрійські урядові чинники просто не могли, пішовши на компроміс і сформувавши із добровольців-гімназистів і студентів університетів лишень Легіон Українських Січових Стрільців [26, 256].

На військовій, культурно-освітній діяльності Легіону Українських Січових Стрільців окремо зупинився М. Лазарович у дослідженні «Легіон Українських січових стрільців...» [29; 30] і, розкриваючи значення діяльності УСС, Л. Генік підкреслює: «бо це була перша в світі українська армія, що не займалася на території України мародерством і насильством, мала свою *пересувну гімназію, бібліотеку*, військовий оркестр та *драматичний гурток* (Гуцульська сотня Г. Голинського), пресову квартиру, видавала не тільки бойові листки, але й журнали, відкривала школи по всій українській землі. Саме на діяльності Легіону УСС та на Українській Галицькій Армії видно результати тієї виховної патріотичної роботи, яку провели навчальні заклади, Церква та громадські організації перед Першою світовою війною» [19, 81].

Уже в перших боях стрільці, що воювали в різних сотнях Легіону УСС, показали на Закарпатті, Тернопільщині і Львівщині приклади відваги, стійкості, уміння долати труднощі. Про бої на Закарпатті писали європейські газети [27], дівчата стрільці-хорунжі Софія Галечко та Олена Степанів так керували сотнями, що вже 10 листопада 1914 р. були нагороджені медаллю за хоробрість, а портрет С. Галечко був замовлений художникові для австрійського військового музею [27, 85]. Про них складали народні пісні [19, 270], ходили легенди, розповідали стрілецькі анекдоти.

Не маючи великого військового досвіду, без достатньої підготовки (всього один місяць) січові стрільці швидко гинули, бо, крім усього, їх ще й посилали на найнебезпечніші ділянки фронту. Приходило нове поповнення, яке хотіло вчитися і в умовах війни. Ось чому студенти-стрільці відкривають для *стрільців-гімназистів пересувну гімназію*, яка навіть видавала посвідчення про закінчення курсу гімназії [19, 82].

Самі ж стрільці-студенти та випускники університетів організовували школи. Один із перших дослідників стрілецького руху М. Литвин у книжці «Історія галицького стрілецтва» [33] наводить дані про діяльність сотника Дмитра Вітовського, який, викликавши зі Станіслава свою наречену вчительку Марію Ліщинську на Волинь (де перебував за наказом австрійського командування) і одружившись, разом із четарем М. Саєвичем організував там близько 46 українських шкіл [33, 42–43]. Такі школи постали згодом всюди, де перебували січові стрільці після проголошення незалежної української держави УНР і ЗУНР – на Вінниччині, Одещині, Кіровоградщині, Буковині, Волині, Київщині. Так своєю просвітницькою діяльністю усусуси несли українську ідею по всій Україні.

Звідси випливає логічне запитання, яку ж роль у цьому процесі відіграли капелани Легіону УСС, з якими труднощами вони зіткнулися на практиці?

Усіх священнослужителів, що існували в Австро-Угорській державі на початку ХХ ст., можна поділити на такі групи:

а) священники, що виконували свої душпастирські обов'язки в конкретному храмі того чи того населеного пункту в Австро-Угорщині, на українських землях Галичини і Володимирії (автономний край) та серед українських емігрантів Європи й Америки;

б) священники, що виконували обов'язки вчителів того чи того навчального закладу (якщо вони закінчили гімназію та університет, незалежно від факультету, то могли читати не лише релігійно-навчальні предмети, але й фізику чи математику, іноземну мову чи історію, музику чи хімію);

в) священники-капелани, що діяли як душпастирі в армійських частинах (українців-священників було понад п'ять десятків) [31, 158], у в'язницях, лікарнях, військових госпіталях та серед місцевого населення;

г) священики, котрі, перебуваючи у таборах для військовополонених чи інтернованих осіб, продовжували свої священні обов'язки [31; 37, 357];

г) під час Першої світової війни до священиків-капеланів армії Австро-Угорщини додалися священики-капелани, що відповідали за виховну роботу із воїнами-українцями, котрі добровільно пішли на фронт, для створення майбутньої української армії і для захисту від агресора.

Священиків останньої групи було зовсім небагато. Спираючись на джерельну базу, якою користувався отець-капелан Української Галицької Армії (скорочено – УГА) Іван Лебедович, можемо сказати, що їх налічувалося близько трьох десятків. Основне завдання таких капеланів – надати морально-духовну та медичну [31, 137] підтримку не лише українським воїнам, але й військовослужбовцям інших національностей, що служили в австрійській армії поряд із січовими стрільцями.

Водночас війна – дуже дивна й непередбачувана справа, бо під час затишшя до капеланів УГА (напр. о. Порфирія Боднара, ЧСВВ) зверталися і військовослужбовці царської армії, тобто з протилежно воюючої сторони, з проханням про сповідь перед боями [31, 93–94]. Позиція капелана в цій ситуації збігалася із позицією лікаря: надавати допомогу хворому чи пораненому незалежно від національності чи військового статусу.

У своїй щоденній капеланській діяльності священики використовували різні форми діяльності: а) колективні – богослужіння, причастя; допомога чи душпастирство й для місцевого населення, б) *індивідуальні*: сповідь, догляд за хворими й пораненими, опіка військовополоненими чи полоненими з цивільних; перша медична допомога пораненим на полі бою тощо.

Один із капеланів згадує, що після переходу через австрійсько-російський кордон, коли капелани домовилися з місцевими священиками про спільні богослужіння, змогли досягнути порозуміння з місцевим українським населенням, адже підготовлені капелани були досить добре: більшість із них мали не лише духовну (теологічну), але й університетську освіту.

Висновки. Підсумовуючи, варто підкреслити, що на основі аналізу опублікованих архівних документів, спогадів колишніх січових стрільців, методом порівняння та ретроспекції з'ясовано що:

а) причиною виникнення добровільних військових формувань українців (Легіону Українських Січових Стрільців) в Австро-угорській армії у час Першої світової війни було прагнення політичної еліти краю підготувати основу майбутньої української армії на основі цього легіону з метою створення Української держави;

б) діяльність січових стрільців мала культурно-просвітницький та духовно-психологічний характер, виконувала санітарно-медичну місію їх капеланів серед солдатів і офіцерів воюючих сторін, полонених, серед місцевого населення ворожих держав;

в) Легіон УСС виконав свою місію кістяка майбутньої Української Галицької Армії (1918–1920), що згодом з'єдналася з армією Української Народної Республіки;

г) українські капелани в Легіоні УСС, у госпіталях і лікарнях, в окремих парафіях, серед полонених та інтернованих, в окопах і армійських частинах, у тилу і навіть на ворожій території, використовуючи всі форми священної діяльності (по уділенню Святих тайн) як учнів Христа та виховної діяльності провідників свого народу виконували взяті обов'язки чесно, використовували кожну нагоду на всьому Європейському просторі 1914–1918 рр., щоб як гуманісти вести людей до світла (проповідями й сповіддю, Літургіями й шкільними уроками, першою медичною допомогою й причастям, віршами й піснями, пошуком їжі та виставами);

г) високий освітній рівень (університетська освіта) та практична (мовна і духовна) підготовка капеланів була запорукою їх здатності бути корисними для людей (хворих, поранених, у школах, на полі бою, серед полонених, у храмах, госпіталях, для психологічної підготовки перед боями тощо) не лише для українських військових підрозділів, але й з гуманістичною місією та для пропаганди ідеї Української державності навіть на ворожій території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Альманах Станиславівської землі: Зб. матеріалів до історії Станиславова та Станиславщини / Ред.-упоряд. Б. Кравців, М. Климишин. В 2-х т. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен – Париж. – Т. 1. – 1975. – 959 с.; Т. 2. – 1985. – 900 с.

2. Бучач і Бучаччина: Історично-мемуарний збірник / Ред. М. Острроверха. – Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто, 1972. – 943 с.
3. Городенщина: Історично-мемуарний збірник / Ред. Г. Марунчак. – Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. – 870 с.
4. Герої стрілецького чину. До 100-річчя Січового стрілецтва. [Книга Скорботи, Пам'яті і Шани України. Івано-Франківська обл.]. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2014. – 356 с.+ іл.
5. За волю України. Історичний збірник УСС: В 50-ліття Українських Січових Стрільців проти Москви, 1914 – 1964. – Нью-Йорк: Видання Головної управи братства Українських Січових Стрільців, 1967. – 608 с.
6. Зборівщина. Над берегами Серету, Стрипи і Золотої Липи: Історично-мемуарний збірник / Ред. кол.: Б. Гошовський, В. Верига, А. Жуковський. – Торонто – Нью-Йорк – Париж – Сідней, 1981. – 1056 с.
7. Історично-мемуарний збірник Чортківської округи / Ред. колегія: Ольга Соневицька, Богдан Стефанович, д-р Роман Дражньовський. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. – 1974. – 923 с.
8. Коломия й Коломийщина. Зб. споминів і статей про недавнє минуле / Ред. Богдан Романенчук. НТШ Укр. архів. Т. 46. – Філадельфія: Вид-ня комітету коломиян, 1988. – 980 с.
9. Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Сокільщини, Болехівщини, Долинщини, Рожнятівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини / Ред. І. Пеленська, К. Баб'як. У 2-х т. Т.1. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1986. – 634 с.
10. Стрілецька Голгофа. Спроба антології / Упоряд., авт. вст. ст. і прим. Т. Ю. Салига; Худож. оформл. І. П. Плесканка. – Львів: Каменяр, 1992. – 399 с.
11. Трух А.-Г. Життя святих. В 4-х кн. / А.-Г. Трух. – Торонто: Вид-во отців Василіан, 1954 – 1960. Отець Андрій-Григорій Трух, ЧСВВ – автор життя святих Т. 4.: Жовтень – листопад – грудень. – 1960. – С. 357–379.
12. Шляхами золотого Поділля / Регіональний збірник Тернопільщини. Т. II. – Філадельфія, 1970. – 280 с.
13. Андрухів І. О. Західноукраїнські товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг» / І. О. Андрухів. – Івано-Франківськ. – 1992. – 78 с.
14. Андрухів І. О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 pp. (Короткий історичний нарис) / І. О. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.
15. Великий А. Г. З літопису християнської України / А. Г. Великий // Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. В 9-и т. Т. 1 – 9. – Рим: Вид-во оо. Василіян, 1969 – 1977.
16. Владиченко Л. Досвід впровадження військового капеланства в ЗСУ / Л. Владиченко. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: RIZU: <http://risu.org.ua//07.11.2016/2:44>.
17. Генік Л. Ідея федералізму Австрії і ЗУНР / Л. Генік // Визвольний шлях. – 2003. – №1. – С. 32–46.
18. Генік Л. Я. Історія релігій. Навчально-методичний комплекс: програми, бібліографія, навчально-методичні рекомендації, плани семінарських занять для студентів спеціальності «релігієзнавство» та студентів-істориків і теологів вищих навчальних закладів / Генік Любов Ярославівна [Текст]. – Івано-Франківськ, 2011. – 480 с.
19. Генік Л. Я. Релігійно-моральне виховання у навчальних закладах Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст. / Л. Я. Генік. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 272 с.
20. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. Т. 1–10. / Гол. ред. доктор В. Кубійович. – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984.
21. Єленський В. Духовне служіння у Збройних Силах України: дискусія і перспектива / В. Єленський // Людина і світ. – 2001. – № 11–12. – С. 2–8.
22. Забзалюк Д. Е. Військові капелани корпусів і бригад УГА у визвольних змаганнях 1919 – 1920 pp.: історико-правовий аспект / Д. Е. Забзалюк // Митна справа. – 2012. – № 1 (79). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 3–7.
23. Іванов О. В. Релігійні відносини у Збройних Силах України: загальна ситуація, основні проблеми та перспективи вирішення / О. В. Іванов // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики. – 2013. – Вип. 57. – С. 95–101.
24. Історія релігії в Україні. У 10 т. [Редкол.: А. Колодний (голова) та ін.]. – Т. 4: Католицизм / За ред. проф. П. Яроцького. – К., 2001. – 598 с.
25. Історія січових стрільців: 1917 – 1919. Воєнно-історичний нарис. – К.: Україна, 1992. – 347 с.
26. Косів М. Воскресають лиш там, де могили... / М. Косів // Дзвін. – 1990. – № 6. – С. 89–93.
27. Кузич-Березовський І. Березівське боярство на тлі історії України / Іван Кузич-Березовський. – Детройт: Наклад автора, 1962. – 320 с.
28. Кучабський В. Корпус Січових Стрільців Воєнно-історичний нарис / Василь Кучабський. – Чикаго: друкарня Миколи Денисюка, 1969. – 663 с. + іл.
29. Кушнірчук Я. В. Душпастирська опіка ЗС і проблема створення військового капеланства в Україні / Я. В. Кушнірчук // Наука. Релігія. Суспільство. – 2011. – № 3. – С. 18–22.
30. Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба / Микола Лазарович. – Тернопіль: Джура, 2016. – 628 с.: іл.

31. Лебедович І. Полеві духівники Української Галицької Армії / І. Лебедович. – Вінніпег: THE NEW PARHWAY PUBLISHERS LTD, 1963 – 326 с.
32. Леник В. Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року) / В. Леник. – Мюнхен – Львів, 1994. – 215 с.
33. Литвин М. Р. Історія галицького стрілецьтва / М. Р. Литвин, К. С. Науменко. – Львів: Каменяр, 1991. – 200 с.
34. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: нарис історії Української Церкви / Г. Лужницький. – Філадельфія : Провідіння, 1954. – 723 с.
35. Мудрий С. Нариси історії Церкви на Україні / Софрон Мудрий. – Рим: Папська колегія св. Йосафата, 1990. – 296 с.
36. Ортинський І. Українська молодь на перехресті двох шляхів / І. Ортинський // Авангард. – 1976. – Ч. 4–6 (129–131).
37. Непіпенко Л. П. Військові священники (капелани) в сучасній Україні / Л. П. Непіпенко // Честь і закон. – 2015. – № 2. – С. 72–78.
38. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2-х т. / Н. Полонська-Василенко. – К.: Либідь, 1992. – Т. 1. – 640 с.; Т. 2. – 608 с.
39. Рудницький А. Українська музика: Історико-критичний огляд / Антін Рудницький. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. – 406 с.
40. Савчук Б. П. Український Пласт: 1911 – 1939 / Б. П. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1996. – 264 с.
41. Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові / І. Сохоцький. – Філадельфія: Америка, 1951. – 105 с.
42. УСС: Українські січові стрільці, 1914 – 1920 (За ред. Б. Гнаткевича та ін.; іл. оформл. І. Іванця. – Репринт. вид. 1935 р. – Львів: Слово, 1991. – 160 с.
43. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-Українських землях у 1918 – 1923 роках / С. Ярославин. – Філадельфія: Америка, 1956. – 182 с.
44. Австрія: історія Австрії [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.evropa.org.ua/country/austria/1_2.htm //11.04.2014/1:28.

REFERENCE

1. Almanakh Stanyslavivskoi zemli: Zb. materialiv do istorii Stanyslavova ta Stanyslavivshchyny / Red.-uporiad. B. Kravtsev, M. Klymyshyn. V 2-kh t. – Niu-York – Toronto – Miunkhen – Paryzh. – Т. 1. – 1975. – 959 s.; Т. 2. – 1985. – 900 s.
2. Buchach i Buchachchyna: Istorychno-memuarnyi zbirnyk / Red. M. Ostroverkha. – Niu-York – London – Paryzh – Sidnei – Toronto, 1972. – 943 s.
3. Horodenshchyna: Istorychno-memuarnyi zbirnyk / Red. H. Marunchak. – Niu-York – Toronto – Vinnipeh, 1978. – 870 s.
4. Heroi striletskoho chynu. Do 100-richchia Sichovoho striletstva. [Knyha Skorboty, Pamiati i Shany Ukrainy. Ivano-Frankivska obl.]. – Ivano-Frankivsk: Misto-NV, 2014. – 356 s.+ il.
5. Za voliu Ukrainy. Istorychnyi zbirnyk USS: V 50-littia Ukrainskykh Sichovykh Striltsiv proty Moskvu, 1914 – 1964. – Niu-York: Vydannia Holovnoi upravly bratstva Ukrainskykh Sichovykh Striltsiv, 1967. – 608 s.
6. Zborivshchyna. Nad berehamy Seretu, Strypy i Zolotoi Lypy: Istorychno-memuarnyi zbirnyk / Red. kol.: B. Hoshovskyi, V. Veryha, A. Zhukovskyi. – Toronto – Niu-York – Paryzh – Sidnei, 1981. – 1056 s.
7. Istorychno-memuarnyi zbirnyk Chortkivskoi okruhy / Red. kolehiia: Olha Sonevytska, Bohdan Stefanovych, d-r Roman Drazhnovskiy. – Niu-York – Paryzh – Sidnei – Toronto. – 1974. – 923 s.
8. Kolomyia y Kolomyishchyna. Zb. spomyniv i stattei pro nedavnie mynule / Red. Bohdan Romanenchuk. NTSh Ukr. arkhiv. T. 46. – Filadelfiia: Vyd-nia komitetu kolomyian, 1988. – 980 s.
9. Stryishchyna: istorychno-memuarnyi zbirnyk Stryishchyny, Sokilshchyny, Bolekhivshchyny, Dolynshchyny, Rozhniativshchyny, Zhuravenshchyny, Zhydachivshchyny i Mykolaivshchyny / Red. I. Pelenska, K. Babiak. U 2-kh t. T.1. – Niu-York – Toronto – Paryzh – Sidnei, 1986. – 634 s.
10. Striletska Holhofa. Sproba antolohii / Uporiad., avt. vst. st. i prym. T. Yu. Salyha; Khudozh. oforml. I. P. Pleskanka. – Lviv: Kameniari, 1992. – 399 s.
11. Trukh A.-H. Zhyttia sviatykh. V 4-kh kn. / A.-H. Trukh. – Toronto: Vyd-vo ottsiv Vasylian, 1954 – 1960. Otets Andrii-Hryhorii Trukh, ChSVV – avtor zhyttia sviatykh T. 4.: Zhovten – lystopad – hruden. – 1960. – S. 357–379.
12. Shliakhamy zolotoho Podillia / Rehionalnyi zbirnyk Ternopilshchyny. T. II. – Filadelfiia, 1970. – 280 s.
13. Andrukhiv I. O. Zakhidnoukrainski tovarystva «Sokil», «Sich», «Plast», «Luh» / I. O. Andrukhiv. – Ivano-Frankivsk. – 1992. – 78 s.
14. Andrukhiv I. O. Ukrainski molodizhni tovarystva Halychyny: 1861 – 1939 rr. (Korotkyi istorychnyi narys) / I. O. Andrukhiv. – Ivano-Frankivsk, 1995. – 72 s.

15. Velykyi A. H. Z litopysu khrystyianskoi Ukrainy / A. H. Velykyi // Tserkovno-istorychni radioleksyii z Vatykanu. V 9-y t. T. 1 – 9. – Rym: Vyd-vo oo. Vasyliian, 1969 – 1977.
16. Vladychenko L. Dosvid vprovadzhenia viiskovoho kapelanstva v ZSU / L. Vladychenko. – [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: RIZU: <http://risu.org.ua//07.11.2016/2:44>.
17. Henyk L. Ideia federalizmu Avstrii i ZUNR / L. Henyk // Vyzvolnyi shliakh. – 2003. – № 1. – S. 32–46.
18. Henyk L. Ya. Istoriia religii. Navchalno-metodychnyi kompleks: prohramy, bibliohrafiia, navchalno-metodychni rekomendatsii, plany seminariv zaniat dlia studentiv spetsialnosti «relihiieznavstvo» ta studentiv-istorykiv i teolohiv vyshchykh navchalnykh zakladiv / Henyk Liubov Yaroslavivna [Tekst]. – Ivano-Frankivsk, 2011. – 480 s.
19. Henyk L. Ya. Relihiino-moralne vykhovannia u navchalnykh zakladakh Skhidnoi Halychyny kintsia KhKh – pochatku KhKh st. / L. Ya. Henyk. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2000. – 272 s.
20. Entsyklopediia Ukrainoznavstva: Slovnykova chastyna. V 10-y t. T. 1–10. / Hol. red. doktor V. Kubiiiovych. – Niu-York: Molode zhyttia, 1955 – 1984.
21. Ielenskyi V. Dukhovne sluzhinnia u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: dyskusii i perspektyva / V. Yelenskyi // Liudyna i svit. – 2001. – № 11–12. – S. 2–8.
22. Zabzaliuk D. E. Viiskovi kapelany korpusiv i bryhad UHA u vyzvolnykh zmahanniakh 1919 – 1920 rr.: istorykopravovyi aspekt / D. E. Zabzaliuk // Mytna sprava. – 2012. – № 1 (79). – Ch. 2. – Kn. 1. – S. 3–7.
23. Ivanov O. V. Relihiini vidnosyny u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: zahalna sytuatsiia, osnovni problemy ta perspektyvy vyrishennia / O. V. Ivanov // Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii i praktyky. – 2013. – Vyp. 57. – S. 95–101.
24. Istoriia religii v Ukraini. U 10 t. [Redkol.: A. Kolodnyi (holova) ta in.]. – T. 4: Katolytyzym / Za red. prof. P. Yarotskoho. – K., 2001. – 598 s.
25. Istoriia sichovykh striltsiv: 1917 – 1919. Voienno-istorychni narys. – K. : Ukraina, 1992. – 347 s.
26. Kosiv M. Voskresaiut lysh tam, de mohyly... / M. Kosiv // Dzvyn. – 1990. – № 6. – S. 89–93.
27. Kuzych-Berezovskyi I. Berezivske boiarstvo na tli istorii Ukrainy / Ivan Kuzych-Berezovskyi. – Detroit : Naklad avtora, 1962. – 320 s.
28. Kuchabskyi V. Korpus Sichovykh Striltsiv Voienno-istorychni narys / Vasyl Kuchabskyi. – Chikago: drukarnia Mykoly Denysiuka, 1969. – 663 s. + il.
29. Kushnirchuk Ya. V. Dushpastyrska opika ZS i problema stvorennia viiskovoho kapelanstva v Ukraini / Ya. V. Kushnirchuk // Nauka. Relihiia. Suspilstvo. – 2011. – № 3. – S. 18–22.
30. Lazarovych M. Lehion Ukrainykykh sichovykh striltsiv: formuvannia, ideia, borotba / Mykola Lazarovych. – Ternopil: Dzhura, 2016. – 628 s.: il.
31. Lebedovych I. Polevi dukhivnyky Ukrainskoi Halatskoi Armii / I. Lebedovych. – Vinnipeg: THE NEW PARHWAY PUBLISHERS LTD, 1963 – 326 s.
32. Lenyk V. Ukrainka orhanizovana molod (molodizhni orhanizatsii vid pochatkiv do 1914 roku) / V. Lenyk. – Miunkhen – Lviv, 1994. – 215 s.
33. Lytvyn M. R. Istoriia halatskoho striletstva / M. R. Lytvyn, K. Ye. Naumenko. – Lviv: Kameniar, 1991. – 200 s.
34. Luzhnytskyi H. Ukrainka Tserkva mizh Skhodom i Zakhodom: narys istorii Ukrainskoi Tserkvy / H. Luzhnytskyi. – Filadelfiia : Provydinnia, 1954. – 723 s.
35. Mudryi S. Narysy istorii Tserkvy na Ukraini / Sofron Mudryi. – Rym: Papska kolehiia sv. Yosafata, 1990. – 296 s.
36. Ortynskyi I. Ukrainka molod na perekhresti dvokh shliakhiv / I. Ortynskyi // Avanhard. – 1976. – Ch. 4–6 (129–131).
37. Nepipenko L. P. Viiskovi sviashchenyky (kapelany) v suchasni Ukraini / L. P. Nepipenko // Chest i zakon. – 2015. – № 2. – S. 72–78.
38. Polonska-Vasylenko N. Istoriia Ukrainy: U 2- kh t. / N. Polonska-Vasylenko. – K.: Lybid, 1992. – T. 1. – 640 s.; T. 2. – 608 s.
39. Rudnytskyi A. Ukrainka muzyka: Istoryko-krytychnyi ohliad / Antin Rudnytskyi. – Miunkhen: Dniprova khvyliia, 1963. – 406 s.
40. Savchuk B. P. Ukrainkyi Plast: 1911 – 1939 / B. P. Savchuk. – Ivano-Frankivsk: Lileia – NV, 1996. – 264 s.
41. Sokhotskyi I. Shcho dali hreko-katolytska Tserkva u dukhovenstvo ukrainkomu narodovi / I. Sokhotskyi. – Filadelfiia: Ameryka, 1951. – 105 s.
42. USS: Ukrainski sichovi striltsi, 1914 – 1920 (Za red. B. Hnatkevycha ta in.; il. ofornl. I. Ivantsia. – Reprint. vyd. 1935 r. – Lviv: Slovo, 1991. – 160 s.
43. Iaroslavyn S. Vyzvolna borotba na Zakhidno-Ukrainykykh zemliakh u 1918 – 1923 rokakh / S. Yaroslavyn. – Filadelfiia: Ameryka, 1956. – 182 s.
44. Avstryia: ystoria Avstryi [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: http://www.evropa.org.ua/country/austria/1_2.htm//11.04.2014/1:28.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2017 р.